

ΤΙΘΑΣΕΥΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑ

Ο LOUIS ALBERT BOURGAULT-DUCOUDRAY
ΚΑΙ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ¹

Είναι γνωστό πως στην ευρωπαϊκή περιφέρεια οι μουσικές έξεις του 19ου αιώνα καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από την ροή των πολιτικών εξελίξεων και την ανάδυση των εθνών-κρατών. Είναι ο καιρός των επαναστάσεων, η ώρα των ταυτοτήτων. Είναι η εποχή κατά την οποία το ενδιαφέρον μεταφέρεται από την οικουμενική ιστορία στην εθνική ιστορία, η οποία, κάτω από την επιρροή των θεωριών του Herder, προσηλώνεται στην ψυχή του λαού (*Volksgeist*).

Η νεοελληνική ταυτότητα προκύπτει μέσα από την διελκυστίνδα δύο εκδοχών του ρομαντισμού: από τη μια πλευρά το εξ Ευρώπης φιλελληνικό μοντέλο, που προτάσσει τα αρχαιοελληνικά ιδεώδη και από την άλλη το αυτόχθον αφήγημα της ιστορικής συνέχειας, η οποία στην πορεία ενσωματώνει και την βυζαντινή πολιτισμική κληρονομιά. Ιστορικοί, φιλόλογοι, εθνολόγοι και ανθρωπολόγοι έχουν χαρτογραφήσει σχολαστικά τον πολυεπί-

1. Το κείμενο αποτελεί επικαιροποιημένη εκδοχή ανακοίνωσης με τίτλο «L'altérité amadouée. Louis Albert Bourgault-Ducoudray et la chanson populaire grecque» που παρουσιάστηκε στο διεθνές επισημονικό συνέδριο *Fascinantes étrangetés. La découverte de l'altérité musicale en Europe au XIXe siècle*, που διοργανώθηκε από τα: Université de Nice Sophia-Antipolis (CIRCPLES), Paris-Sorbonne (OMF), CIRIEF avec le partenariat du Festival Berlioz et du Conseil Général de l'Isère, στην La Côte Saint-André (Isère), στις 24-27 Αυγούστου 2011. Το κείμενο εκδόθηκε στα γαλλικά στο Luc Charles-Dominique, Yves Defrance, Danièle Pistone (éd.), *Fascinantes étrangetés. La découverte de l'altérité musicale en Europe au XIXe siècle*, L'Harmattan, Παρίσι, σ. 119-135.

πεδο τόπο αυτής της πολιτισμικής οντότητας, που χαρακτηρίζεται από αγωνίες, ασάφειες και αντιπαλότητες².

Εδώ, όπως και αλλού στην Ευρώπη, αντιδρώντας στην οικουμενικότητα του πνεύματος του Διαφωτισμού, η καλλιτεχνική παραγωγή συντονίζεται με το εθνικό αίτημα, θέτοντας την λόγια μουσική δημιουργία στην σκιά του λαϊκού αρχέτυπου και δίνοντας γένεση στις Εθνικές Σχολές Μουσικής³. Έχει προηγηθεί μια μακρά εποποιία συλλογής τραγουδιών της προφορικής λαϊκής παράδοσης στον ευρωπαϊκό χώρο, από τον οποίον εκπορεύονται την εποχή αυτή ιδέες, τάσεις αλλά και δράσεις. Η πρώτη συστηματική έκδοση γίνεται στο Παρίσι από τον Claude Fauriel (1824-25) και βρίσκει θετικότατη αποδοχή⁴. Η Ελλάδα έχει τριπλό ενδιαφέρον στο πλαίσιο μιας ρομαντικής προοπτικής: διαθέτει ένα ένδοξο παρελθόν, έναν λαό σε επανάσταση και τον εξωτισμό μιας περιοχής η οποία βρίσκεται στο μεταίχμιο μεταξύ Δύσης και Ανατολής.

2. Βλ. ενδεικτικά Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, *Η θεωρία της ελληνικής λαογραφίας*, Αθήνα, 1978· Michael Herzfeld, *Ours Once More: Folklore, Ideology and the Making of Modern Greece*, Austin, University of Texas Press, 1982 (ελληνική έκδοση με τίτλο: *Πάλι δικά μας. Λαογραφία, ιδεολογία και η διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας*, μτφρ. Μαρίνος Σαρηγιάννης, Αθήνα, Αλεξάνδρεια 2002)· Δημήτρης Τζιόβας, *Οι μεταμορφώσεις του εθνισμού και το ιδεολόγημα της ελληνικότητας στο Μεσοπόλεμο*, Αθήνα, Οδυσσέας, 1989· John Koliopoulos, Thanos Vérémis, *Greece. The Modern Sequel*, London, Hurst & Co, 2002.

3. Georges Kokkonis, *La question de la grécité dans la musique néo-hellénique*, Paris, De Boccard, Association Pierre Belon, 2008, σ. 61-83.

4. Claude Fauriel, *Chants populaires de la Grèce moderne, recueillis et publiés, avec une traduction française, Tome Ier. Chants historiques*, Paris, Firmin Didot, père et fils, 1824, και *Chants populaires de la Grèce moderne, Tome II. Chants historiques, romanesques et domestiques*, Paris, Dondey-Dupré, père et fils, 1825. Ο προσανατολισμός των δύο τόμων είναι αυστηρά φιλολογικός. Για μια κριτική παρουσίαση της ιστορικής αυτής έκδοσης βλ. Αλέξης Πολίτης, *Η ανακάλυψη των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών: προϋποθέσεις, προσπάθειες και η δημιουργία της πρώτης συλλογής*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1984.

Αυτό είναι το πνεύμα της εποχής κατά την οποία ο Γάλλος συνθέτης Louis Albert Bourgault-Ducoudray ταξιδεύει στην Ελλάδα, πρώτα για μια σύντομη επίσκεψη το 1874, πιθανότατα τον μήνα Μάιο, όπως προκύπτει από τα *Ενθυμήματά του*⁵, και πάλι ξανά τον επόμενο χρόνο για μια πιο εκτενή έρευνα. Στην Αθήνα φτάνει στις 15 Ιανουαρίου 1875 και εγκαθίσταται στην Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή για τρεις περίπου μήνες. Στο ενδιάμεσο, προς τα τέλη Μαρτίου, φεύγει για την Σμύρνη, ενώ περνά και κάποιες μέρες από την Κωνσταντινούπολη. Επιστρέφει στην Αθήνα μετά το Πάσχα, μάλλον προς τα τέλη Απριλίου. Στις αρχές Μαΐου, λίγο πριν αναχωρήσει για την Μασσαλία, επισκέπτεται τα Μέγαρα όπου παρακολουθεί μια τοπική γιορτή⁶. Ένα μέρος του τοπικού τύπου χαιρετά την άφιξή του⁷, ενώ υπάρ-

5. L.-A. Bourgault-Ducoudray, *Souvenirs d'une mission musicale en Grèce et en Orient*, Paris, Hachette, 1878 (2η έκδοση. Η πρώτη έκδοση έγινε στο περιοδικό *Temps* διαδοχικά στις 6, 7 και 10 Ιανουαρίου 1876), σ. 3. Το κείμενο των *Ενθυμημάτων* μεταφράστηκε στα ελληνικά από την Καίτη Ρωμανού, «Λ. Α. Μπουργκώ-Ντυκουντραί, Αναμνήσεις από μια μουσική αποστολή στην Ελλάδα και την Ανατολή», *Μουσικολογία* 7-8 (1989), σ. 87-107. Βλ. επίσης Samuel Baud-Bovy, «Bourgault-Ducoudray et la musique grecque ecclésiastique et profane», *Revue de musicologie*, τ. 68, No 1/2, *Les fantaisies du voyageur. XXXIII Variations Schaeffner* (1982), σ. 153-163 (153), καθώς και Bruno Bossis, «Sources populaires et composition, de l'érudition au génie créateur. L'exemple des mélodies grecques chez Bourgault-Ducoudray et Ravel», *Ostinato Rigore*, n° 24 (numéro thématique sur Maurice Ravel), 2005, σ. 221.

6. Το γεγονός αναφέρεται στα *Ενθυμήματα* (L.-A. Bourgault-Ducoudray, *Souvenirs...*, ό.π.). Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. και Bruno Bossis, «Sources populaires et composition...», ό.π., σ. 221-224.

7. Εφημερίδα *Αιών*, 23 Ιανουαρίου 1875. Ο ανώνυμος συντάκτης φαίνεται ότι μεταφέρει τις απόψεις του Bourgault-Ducoudray, ο οποίος μεταξύ άλλων σημειώνει: «Ἐάν ἀπὸ τῆς ἐν Ἑλλάδι μουσικῆς ἀφαιρεθῶσι αἱ προσθήκαι τῶν βαρβάρων χρόνων, αἵτινες πολλοῦ ἡλλοίωσαν ὅλως αὐτήν, δύνανται αὕτη νὰ καταστῇ σπουδαῖον μελέτημα καὶ ἀφετηρία πρὸς μόρφωσιν ὅλως ἐθνικῆς μουσικῆς, πληρεστέρας ἴσως καὶ πλουσιωτέρας τῆς εὐρωπαϊκῆς, ὡς ἐχούσης τρόπους πλειοτέρους τῆς ἐν τῇ Δύσει ἀναπτυχθείσης...» Για μια αναλυτική παρουσίαση και σχολιασμό των ως άνω βλ. Πάνος Βλαγκόπουλος,

χουν πολλές αναφορές και στην *Εφημερίδα* κατά τα έτη 1875-78⁸. Ο γαλλικός κύκλος των Αθηνών δημοσιοποιεί σε ενθουσιώδη τόνο τον σκοπό της αποστολής του υψηλού επισκέπτη στον γαλλόφωνο *Messenger d'Athènes* (τ. 14, 24/8-6/9/1875)⁹.

Η εργασία του Bourgault-Ducoudray στιγματίζει την πρώτη φάση της (εθνο)μουσικολογικής έρευνας στην Ελλάδα. Σύμφωνα με την περιοδολόγηση του Miroslav Hroch¹⁰, αυτή αντιστοιχεί στην πρώτη φάση δημιουργίας των εθνικών κινημάτων, πριν η έκφραση της εθνικής συνείδησης κεφαλαιοποιήσει πολιτικές στρατηγικές και κοινωνικά ρεύματα, όταν το ενδιαφέρον εστιάζεται σχεδόν αποκλειστικά στην ανακάλυψη και ανάδειξη της λαϊκής πολιτισμικής κληρονομιάς. Στο πλαίσιο αυτό, ο Bourgault-Ducoudray καταγράφει μια σειρά από πρωτίες: είναι ο πρώτος που συστηματικά θα καταγράψει στο πεντάγραμμο και θα εκδώσει στη συνέχεια ένα πλήρες σώμα ελληνικών λαϊκών τραγουδιών¹¹, ο πρώτος που θα προτείνει πλήρεις εναρμονίσεις τους και τέλος ο πρώτος

«Επιστημονικός ρατσισμός και αγνός πατριωτισμός: η ιδεολογία γύρω από τις συλλογές παραδοσιακών τραγουδιών του Bourgault-Ducoudray και του Άραμη», *Μουσικός Λόγος*, 10, 2012, σ. 19-42 (20-21).

8. Στέλλα Κουρμπανά, «Μια άγνωστη επιστολή του Bourgault-Ducoudray», *Μουσικός Ελληνομνήμων*, τ. 6, (Μάιος-Αύγουστος 2010), σ. 3.

9. *Αυτόθι*, σ. 4.

10. Miroslav Hroch, *Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups Among the Smaller European Nations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985, σ. 22-30.

11. Πρέπει να σημειωθεί πως πριν την έκδοση του Bourgault-Ducoudray, είχαν ήδη δημοσιευθεί κι άλλες συλλογές στις οποίες υπήρχαν ενσωματωμένες μουσικές καταγραφές τραγουδιών, είτε στην ευρωπαϊκή είτε στην βυζαντινή σημειογραφία. Όμως το μικρό δίκτυο διακίνησής τους δεν επέτρεψε την διάχυσή τους στην κεντρική Ευρώπη. Βλ. Georges Kokkonis, *La question de la grécité...*, ό.π., σ. 195-219. Για το ιστορικό πολλών εξ αυτών των εκδόσεων βλ. Θεόδωρος Συναδινός, *Ιστορία της Νεοελληνικής Μουσικής 1824-1919* τ. 1, Αθήνα, Τύπος, 1919, σ. 34-36, υποσημ. 1.

ο οποίος θα θεωρητικοποιήσει την τροπικότητά τους συνδεδεοντάς την με το αρχαιοελληνικό σύστημα, ενισχύοντας με τον τρόπο αυτό το εγχώριο επιχείρημα περί ιστορικής συνέχειας.

Τα κίνητρα που ωθούν τον συνθέτη να συλλέξει και να μελετήσει τις λαϊκές παραδόσεις είναι τόσο επιστημονικά (μελέτη τροπικών συστημάτων) όσο και καλλιτεχνικά (νέες εκφραστικές διέξοδοι). Με την επιστροφή του στην Γαλλία, καλείται να δώσει διάλεξη με θέμα την τροπικότητα της ελληνικής μουσικής στις 7 Σεπτεμβρίου 1878 στην Διεθνή έκθεση των Παρισίων. Στην ιστορική αυτή ομιλία, διακηρύσσει emphaticά: «Ήρθε ο καιρός να ξεπεράσουμε τις δύο κλίμακες (ματζόρε και μινόρε) με νέες, και να ενισχύσουμε την μελωδική έκφραση με νέα χρώματα. Έτσι θα μπορέσουμε να λύσουμε το πρόβλημα που σήμερα είναι πιο δύσκολο από ποτέ: να είναι κάποιος νεοτεριστής και να παραμένει συγχρόνως απλός»¹². Η φιλοδοξία του Bourgaault-Ducoudray συναντά έτσι ένα καθολικότερο αίτημα: «Μεταξύ του 1870 και του 1914, κάθε πρωτοπόρος Γάλλος συνθέτης κινδύνευε να κατηγορηθεί ως βαγκνεριστής. Κάποιοι αμύνονταν σκληρά δηλώνοντας την αποδοκιμασία τους στο Μπαϋρόιτ. Άλλοι έψαχναν να γεφυρώσουν τον βαγκνερισμό και την γαλλικότητά τους. Κάποιοι άλλοι τέλος βρήκαν στον εξωτισμό τον τρόπο για να γλιτώσουν από αυτή την αναμέτρηση»¹³. Η ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, σταθερός καλλιτεχνικός πόλος αναφοράς, καθιστά τον εξωτισμό της ελληνικής περίπτωσης πιο οικείο, μια επιστροφή στην μήτρα του ευρωπαϊκού πολιτισμού, με την προσδοκία της ανα-γέννησης.

Ακόμα και με αυτό το δεδομένο, ωστόσο, παραμένει εντυπωσιακό, και ασφαλώς πρόωρο για την Ελλάδα, το

12. Louis-Albert Bourgaault-Ducoudray, *La modalité dans la musique grecque*, Paris, Ministère de l'Agriculture et du Commerce-Imprimerie Nationale, 1878, σ. 48.

13. Didier Francfort, *Le chant des Nations. Musiques et Cultures en Europe, 1780-1914*, Hachette, Paris 2004, σ. 160.

πόσο ο Bourgault-Ducoudray εξιδανικεύει το ζήτημα του «εθνικού» στοιχείου στη μουσική¹⁴. Στην ρητορική του το επίθετο αυτό συνδέεται συστηματικά με τα ουσιαστικά: μουσική, μελωδία, λαϊκό στοιχείο. Στις 13 Ιουλίου του 1875, από την γενέτειρά του Νάντη απευθύνει μια επιστολή στον Αντώνιο Τζανετάκη-Στεφανόπολι, αρχισυντάκτη του *Messenger d'Athènes*:

Η κύρια εργασία μου θα είναι η συλλογή ελληνικών τραγουδιών σε εναρμόνιση. Αν η συλλογή αυτή τύχει θετικής υποδοχής, μπορεί να έχει μεγάλη επιρροή στην Ελλάδα, διότι θα παγιώσει στις μνήμες των υπεροπτικών τάξεων τις ευγενείς προφορές της γηγενούς λαϊκής μούσας – [και όχι μόνο εκεί, αλλά] και αλλού, διότι αν εναρμονίσουμε καλώς τις μελωδίες αυτές, εμπλουτίζουμε την μοντέρνα μουσική γλώσσα με πολλούς [μουσικούς] τρόπους οι οποίοι υπήρχαν στην Αρχαιότητα και που σήμερα δεν υπάρχουν¹⁵.

Είναι η πρώτη φορά που οι «ευγενείς προσφορές της γηγενούς λαϊκής μούσας» προβάλλονται ως αντίδοτο έναντι του εγχώριου μουσικού σνομπισμού, με την προϋπόθεση της ορθής τους εναρμόνισης. Συνεχίζοντας, στην ίδια επιστολή, ο Bourgault-Ducoudray ισχυρίζεται ότι η μέλη της λαϊκής μουσικής, μαζί με την παράλληλη έρευνά του για την εκκλησιαστική μουσική, χτίζουν το υπόβαθρο για έναν φιλόδοξο στόχο:

Να δώσω τα πρακτικά συμπεράσματα που εξάγω από αυτές τις εργασίες, δηλαδή μια επισκόπηση των

14. Βλ. Panos Vlagopoulos, “‘The Patrimony of Our Race’: Louis-Albert Bourgault-Ducoudray and the Emergence of the Discourse on Greek National Music”, *Journal of Modern Greek Studies*, Volume 34, n. 1 (May 2016), σ. 49-77. Ο συγγραφέας εξετάζει το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του πάνω στους πολιτισμούς της άριας φυλής, καθώς και την κοινή του δράση με τον βαρύτονο Περικλή Αραβαντινό ή Άραμη, ερμηνευτή εναρμονισμένων δημοτικών τραγουδιών.

15. Η επιστολή σχολιάζεται εκτενώς από την Στέλλα Κουρμπανά, *ό.π.*, σ. 3-9.

μέσων τελειοποίησης της ελληνικής μουσικής, χωρίς την αποποίηση του εθνικού στοιχείου, [αλλά και] χωρίς τον εκτοπισμό του στοιχείου που οφείλεται στην ευρωπαϊκή πρόοδο. [...] Για ακόμα μια φορά ευχαριστώ για τα δείγματα ζήλου και αφοσίωσης που επιδείξατε γι' αυτό που, δικαίως, θεωρείτε ως εθνική υπόθεση. Κάθε επιστημονική ή καλλιτεχνική κατάκτηση δεν αναδεικνύει το έθνος που την προ-καλεί;

Ο Γάλλος συνθέτης χρησιμοποιεί εδώ μια ρητορική που είναι οικεία στην νεοελληνική διανόηση της εποχής, αφού απηχεί το περιεχόμενο του εθνισμού που την χαρακτηρίζει. Ο όρος εθνισμός είναι σε ευρεία χρήση στα τέλη του 19ου και στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, επανέρχεται όμως στην νεότερη ακαδημαϊκή έρευνα από τον Δημήτρη Τζιόβα, που περιγράφει την διαφορά μεταξύ εθνικισμού και εθνισμού ως εξής: «Ο πρώτος αναφέρεται στη συγκρότηση του έθνους κράτους, και συνδέεται με απελευθερωτικούς αγώνες και/ή σε μια αντίσταση πατριωτικού αισθήματος· ο δεύτερος αναφέρεται στο ίδιο περιεχόμενο, αλλά συνδέεται με μια πνευματική εμπλοκή ή έναν τρόπο σκέψης»¹⁶. Η εθνική συγκρότηση ως πνευματική συγκρότηση μοιάζει να είναι στο επίκεντρο των σχολίων στα *Ενθυμήματα* του Bourgaault-Ducoudray από την ερευνητική του αποστολή στην Ελλάδα:

Στις εκδηλώσεις της λαϊκής Μούσας, η έμπνευση είναι τα πάντα, η εργασία δεν είναι τίποτα. Γι' αυτό οι εθνικές μελωδίες έχουν, μέσα στην απλότητά

16. D. Tziouvas, *The nationalism of the demoticists and its impact on their literary theory (1888-1930): an analysis based on their literary criticism and essays*, Amsterdam, Adolf M. Hakkert, 1986, σ. 1-2. Ο ίδιος όρος στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία απαντάται και στον J. A. Fishman, ο οποίος τον χρησιμοποιεί για να διαφοροποιήσει την γεωγραφική ενσωμάτωση ενός έθνους από την πολιτική ενσωμάτωση. Πρβλ. J. A. Fishman, "Nationality-nationalism and nation-nationalism", in J. Fishman et al. (dir.), *Language problems of developing countries*, New York, John Wiley, 1968, σ. 39-51.

τους, μια αμίμητη γεύση που αφηγά τις προσπάθειες των πιο έμπειρων καλλιτεχνών¹⁷.

Η εξιδανίκευση της λαϊκής Μούσας, όπως εκφράζεται «στην Ελλάδα και την Ανατολή» έχει ασφαλώς τις καταβολές της στην ευρωπαϊκή τάση προς τον εξωτισμό που σημαδεύει τον 18ο αιώνα, με το *pittoresque* στην Ευρωπαϊκή μουσική να υιοθετεί την επιρροή της μουσικής των Γενιτσάρων¹⁸ και των *turqueries*¹⁹. Όμως ο οριενταλισμός που χαρακτηρίζει τόσο τα μουσικά όσο και τα μουσικολογικά έργα του Bourgault-Ducoudray δεν είναι πλέον ο ίδιος. Ακολουθώντας τα βήματα του Guillaume André Villoteau²⁰, αναζητά όχι απλώς να βιώσει, αλλά να τεκμηριώσει την ετερότητα, υποστηρίζοντας τις αισθητικές αναζητήσεις του με ερευνητική μεθοδολογία, έστω και αν αυτή συνιστά ένα είδος επιστημονικού οριενταλισμού²¹. Αυτή του η προτεραιότητα είναι ορατή στη μελέτη του για την ελληνική εκκλησιαστική μουσική, καθώς και στην εισαγωγή της συλλογής των *Τριάντα λαϊκών μελωδιών*, η οποία επικεντρώνεται αποκλειστικά στους

17. L.-A. Bourgault-Ducoudray, *Souvenirs...*, ό.π., σ. 8-10.

18. Eric Rice, "Representations of Janissary music (Mehter) as musical exoticism in western compositions, 1670-1824", *Journal of Musicological Research*, vol. 19, Issue 1, 1999, σ. 41-88. Βλ. επίσης, Karl Signell, "Mozart and the Mehter", *Turkish Music Quarterly*, n° 1, 1988, σ. 9-15.

19. Jean-Pierre Bartoli, « Orientalisme dans la musique européenne », in Jean-Jacques Nattiez (dir.), *Musiques. Une encyclopédie pour le XXIe siècle. t. 5. L'unité de la musique*, Paris-Arles, Cité de la Musique - Actes Sud, 2005, σ. 155-181, καθώς επίσης και John-Morgan O'Connell, "In the Time of Alaturka: Identifying Difference in Musical Discourse", *Ethnomusicology*, vol. 49, n° 2, Spring-Summer 2005, σ. 177-205.

20. Η προσωπικότητα και το έργο του ιδιόρρυθμου αυτού ερευνητή της μουσικής, που πήρε μέρος στην επιστημονική καμπάνια του Βοναπάρτη στην Αίγυπτο, σημάδεψαν την γαλλική μουσικολογία. Βλ. Paul-Marie Grinevald, *Guillaume-André Villoteau (1759-1839): Ethnomusicographe de l'Égypte*, Paris, L'Harmattan, 2014.

21. Jean-Pierre Bartoli, « La musique française et l'Orient : à propos du Désert de Félicien David », *L'exotisme musical français. Revue internationale de musique française*, n° 6, 1981, σ. 29-36.

αρχαιοελληνικούς τρόπους. Ακολουθεί βέβαια την πρακτική των μουσικών μεταγραφών και των εναρμονίσεων των λαϊκών μελωδιών που είναι το κατεξοχήν πεδίο του μουσικού εξωτισμού κατά την περίοδο μετά το 1840²². Και είναι ευάριθμες οι συνθέσεις του που θα μπορούσαν να ενταχθούν στο πεδίο αυτό: *Carnaval d'Athènes*, *La Danse Égyptienne*, *La Rapsodie Cambodgienne* κ.ά.²³.

Ο Bourgault-Ducoudray είναι ένας άνθρωπος της εποχής του. Έτσι, όταν αποφασίζει να σκύψει στην περίπτωση της Ελλάδας, δεν έχει ως στόχο μόνο τη γραμματική της μουσικής και την διερεύνηση του ιστορικού της παρελθόντος, αλλά την Ανατολή ως καθολική οντότητα, της οποίας το σύνορο με την Δύση είναι η Ελλάδα. Μια Ελλάδα εξεγερμένη, όπου η ευρωπαϊκή φαντασία προβάλλει μια νοερή πατρίδα των ιδανικών της, τόσο ουτοπική που όταν αναμετριέται με την πραγματικότητα προκαλεί πάσης φύσεως «μισελληνισμούς»²⁴. Η περιπέτειά του επέκεινα των συνόρων της Δύσης θα βρει ωστόσο σημαντικά εμπόδια, τόσο κυριολεκτικά, όσο και μεταφορικά.

Στο ταξίδι του ο Γάλλος συνθέτης έχει την υποστήριξη δύο συμπατριωτών του, επιφανών πολιτικών προσώπων και φλογερών φιλελλήνων, που σημαδεύουν τους ιδεολογικούς του προσανατολισμούς. Πρόκειται για τον

22. Ralph P. Locke, "Cutthroats and Casbah Dancers, Muezzins and Timeless Sands: Musical Images of the Middle East", *Nineteenth-Century Music*, vol. 22, n. 1, Summ. 1998, σ. 20-53. Μια αναθεωρημένη εκδοχή του ίδιου άρθρου δημοσιεύεται στο J. Bellman (dir.), *The Exotic in Western Music*, Boston, Northeastern University Press, 1998, σ. 104-136.

23. Η εργογραφία του παρουσιάζεται αναλυτικά στο: Bruno Bossis, « Bourgault-Ducoudray Louis-Albert », in Vefa De Bellaing (dir.), *Dictionnaire des compositeurs de musique de Bretagne*, Nantes, Ouest Éditions, 1992, σ. 49-54. Για το *Καρναβάλι των Αθηνών* (μουσική καταγραφή και μικρά σχόλια), βλ. Αναστασία Κακάρου, «Το καρναβάλι των Αθηνών» του Louis-Albert Bourgault-Ducoudray», *Πολυφωνία* τ. 8 (Άνοιξη 2008), σ. 118-149.

24. Βλ. Sophie Basch, *Le mirage grec : la Grèce moderne devant l'opinion française depuis la création de l'École d'Athènes jusqu'à la guerre civile grecque : 1846-1946*, Paris-Athènes, Hatier-Kauffmann, 1995.

Émile-Louis Burnouf (1821-1907), οριενταλιστή εθνολόγο και συγγραφέα μιας *Ιστορίας της Ελληνικής λογοτεχνίας*²⁵, που διατελεί την εποχή αυτή διευθυντής της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Αθήνα, και τον Gustave Laffon (1835-1906)²⁶, διερμηνέα στο Γαλλικό Προξενείο της Σμύρνης, που αν και έχει γεννηθεί στην Λάρνακα της Κύπρου, έλκει την πατρώα καταγωγή του από την Νάντη, είναι δηλαδή Βρετόνος όπως και ο Bourgault-Ducoudray.

Στον Burnouf είναι αφιερωμένη η Συλλογή των *Τριάντα λαϊκών μελωδιών*, προφανώς ως αναγνώριση των οφειλών του συνθέτη στο πρόσωπό του. Πράγματι, ο Burnouf του παραστέκεται όχι μόνο για το συγκεκριμένο εγχείρημα, αλλά και στην εκπόνηση της μελέτης που θα ακολουθήσει για την ελληνική εκκλησιαστική μουσική, αλλά και αργότερα, όταν θα έχει εγκαταλείψει πλέον την Ελλάδα. Στον Laffon πάλι χρωστά το καθαυτό περιεχόμενο της συλλογής του, αφού τα 21 από τα 30 τραγούδια της καταγράφονται στην Σμύρνη χάρη στην ερμηνεία της συζύγου του. Αμφότεροι του έχουν εμπνεύσει φλογερά φιλελληνικά αισθήματα και έχουν ενισχύσει τον ιδεολογικό του προσανατολισμό προς το ένδοξο παρελθόν, το οποίο αντανακλάται στο παρόν. Ο προσανατολισμός αυτός είναι βέβαια εμφανής και κατά την παρασκευή του ταξιδιού του, όταν μελετά την εργασία του François-Auguste Gevaert²⁷ πάνω στους αρχαιοελληνικούς τρόπους.

Ξεκινώντας την περιήγησή του στην ελληνική και ανατολίτικη ετερότητα, ο Bourgault-Ducoudray είναι τόσο καλά προετοιμασμένος μέσα από τα αναγνώσματά

25. Εκδόσεις C. Delagrave, Παρίσι 1869.

26. Ο Gustave Laffon γεννήθηκε στην Λάρνακα της Κύπρου. Για ένα αναλυτικό πορτραίτο του βλ. Roger Millieux, « Esquisse d'une biographie de Gustave Laffon (1835-1906) », στο *Πρακτικά του πρώτου διεθνούς κυπριολογικού συνεδρίου* (Λευκωσία, 14-19 Απριλίου 1969), τ. C-2, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία 1973, σ. 221-236.

27. Βλ. υποσημείωση 77 *infra*.

TRENTE
MÉLODIES POPULAIRES
DE GRÈCE & D'ORIENT

RECUEILLIES ET HARMONISÉES

PAR

L. A. BOURGAULT-DUCOUDRAY

Traduction Italienne en vers adaptée à la Musique

ET

Traduction Française en prose

DE M. A. DE LAUZIÈRES

QUATRIÈME ÉDITION

HENRY LEMOINE ET Cie, ÉDITEURS
PARIS, 17, RUE MARGALLÉ — RUE DE L'HÔPITAL, 44, BRUXELLES

*Droits de reproduction, exécution et traduction réservés pour tous pays
y compris la Suède, la Norvège et le Danemark.*

του, που πιστεύει πως την κατέχει και την ελέγχει. Στην πραγματικότητα όμως, προσέρχεται στο ερευνητικό πεδίο βαθιά διαποτισμένος από τα στερεοτυπικά διπολα που στοιχειώνουν κάθε Ευρωπαίο συνθέτη της εποχής του: εγγράμματο-προφορικό, λόγιο-λαϊκό, Δύση-Ανατολή κ.ο.κ. Η επιτόπια εμπειρία του θα είναι γεμάτη εκπλήξεις.